

РЕЦЕНЗІЯ

старшого викладача кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата педагогічних наук **АЛЬТАНОВОЇ Альони Борисівни** на дисертацію **МИХНЮКА Сергія Вікторовича** на тему: «**Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін**», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації. Зміст сучасної професійної підготовки фахівців соціальної сфери та вимоги до нього визначаються не лише потребами ринку праці, а й дедалі більш широким переліком професійних функцій та компетентностей соціального працівника. Змінюється наше бачення суспільства/громади, соціальних проблем та ролі фахівців із соціальної роботи, оновлюється законодавча база, створюються освітні та професійні стандарти. Значна частина досліджень та теорій соціальної роботи розроблені спільно з користувачами послуг в інтерактивному, діалогічному процесі, а, отже, ґрунтуються на особливій, окремій, не відомій до цього часу практиці. В останні роки спостерігається зміна пріоритетів соціального обслуговування. Ці процеси свідчать про початок відходу від практики лише оперативного, поточного реагування на соціальні проблеми і про появу зародків перспективного бачення цілей соціального розвитку. Всі ці зміни, які відбуваються в соціальній роботі останнім часом, є дуже сильними і швидкими.

Сьогодні все більша увага приділяється етичним імперативам роботи з отримувачем соціальних послуг, наданні йому можливостей активізувати власні ресурси для подолання складних життєвих ситуацій. У «Міжнародній Декларації етичних принципів один із постулатів стверджує: «Кожна людина є унікальною цінністю, на яку слід зважати і ставитися до неї з повагою». На відміну від професій іншого типу, в соціальній роботі як в соціономічній професії типу «людина – людина»), домінують комунікативні дії щодо предмета праці та змісту діяльності. Соціальні працівники завжди виступають більшою чи меншою мірою у ролі порадників, посередників між тими, хто потребує допомоги і тими, хто її надає. Документи в галузі соціальної роботи, які наразі ухвалюються світовою професійною спільнотою, декларують сприяння праву на участь отримувачів соціальних послуг у вирішенні власних проблем. Соціальні працівники працюють над розвитком самооцінки та можливостей людей, сприяючи їхній повноцінній участі в суспільному житті, а також повній участі в ухваленні рішень та в діях, які впливають на їхнє життя.

Діалогічність, демократичність, творчий характер професійних стосунків фахівця соціальної роботи, його ставлення до отримувача соціальних послуг як до партнера, як до мети, а не як до засобу – чи не найголовніша ознака сучасної соціальної роботи. Іншими її новаціями є значне розширення та постійне оновлення обсягу соціальних послуг та посилення їх міждисциплінарного характеру. Різноманіття суб'єктів соціальної роботи вимагає від фахівця соціальної сфери оволодіння професійною компетентністю, яка передбачає мульти-, транс- та міждисциплінарний підхід до кейсів отримувачів соціальних послуг. Сьогодні з випадком складних життєвих обставин працює вже не один фахівець, а члени мультидисциплінарної команди.

Важливою характеристикою сучасної соціальної роботи є суперечливе поєднання в ній вимог стандартизації і творчого характеру взаємодії з різними суб'єктами соціальної роботи, насамперед, з отримувачами соціальних послуг. Професійні стандарти і загалом соціум наголошують на домінуючій ролі професіоналізму, не зменшуючи при цьому ролі етично-морального, ціннісно-мотиваційного та особистісного компонентів у професійній діяльності. Соціальна робота спрямована на надання різнобічної допомоги окремим особам, групам людей, активізацію їхнього власного потенціалу, на оптимізацію соціальної політики, зміни середовища, реалізацію взаємодії всіх суб'єктів здійснення роботи у соціальній сфері. Розширене розуміння суті соціальної роботи включає як допомогу, так самопомогу і *взаємодопомогу* в системі соціокультурних і психосоціальних *взаємин і взаємовідносин* різних суб'єктів.

Перелічені зміни в професії соціального працівника не могли не відбитися на процесі професійної підготовки цих фахівців, ставлячи перед освітянською спільнотою нові завдання щодо осучаснення змісту, методів, технологій та пріоритетів цієї підготовки. Сучасна соціокультурна ситуація, однією з характерних рис якої є підвищений інтерес до розвитку окремої особи, до інтелектуальної свободи людини, до розкриття творчого потенціалу особистості обумовлює новий підхід до підготовки соціального працівника, пов'язаний, насамперед, з формуванням культури педагогічної взаємодії.

Як стверджує Х. Ортега-і-Гасет у роботі «Місія університету», наука ставить проблеми, а професія служить для того, щоб вчасно приймати рішення. В умовах, коли відбулося переосмислення традицій взаємостосунків соціального працівника і отримувача соціальних послуг, дисертаційне дослідження Сергія Вікторовича Михнюка, присвячене формуванню у майбутніх соціальних працівників відносно нового в їхній професійній діяльності та суспільній свідомості конструкту готовності до педагогічної взаємодії, з теми «Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін» є вкрай актуальним та відповідає сучасним професійним викликам та запитам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, законодавство України; загальний перелік використаних джерел складає 291 найменування.

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані здобувачем переважно критично – з проведеним аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідника та його високу загальнонаукову культуру. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Репрезентативним є емпіричний матеріал дослідження, що вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного С. В. Михнюком дослідження. Поставлені здобувачем завдання дозволили всебічно розкрити тему наукового дослідження та досягти його мети, яка полягала в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці технології підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін.

Відповідає встановленим вимогам та не викликає заперечень **предмет дослідження** – технологія підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін.

Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій С. Михнюка дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково-теоретичного дослідження. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження та логічним, послідовним і переконливим викладом матеріалу. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи.

В цілому аналіз проблеми зроблений ретельно.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною. Дисертацію викладено на 405 сторінках, ілюстровано 43 таблицями та 10 рисунками. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, які ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу. Отже структура дисертації відповідає вимогам, передбаченими МОН України.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет

і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення дисертації.

У першому розділі **«Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін як теоретична проблема»** охарактеризовано провідні поняття теми дослідження «взаємодія», «педагогічна взаємодія», «підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії», «підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін», визначено наукові підходи до дослідження педагогічної взаємодії та здійснено теоретичний аналіз проблеми підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін в Україні та інших європейських країнах. Виокремлено суб'єкти підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії. З'ясовано специфіку визначення взаємодії у філософії, психології, соціології, педагогіці. Встановлено ієрархію базових понять дослідження.

Професійну підготовку соціальних працівників визначено як цілісний, динамічний процес набуття майбутніми фахівцями соціальної сфери комплексу професійних знань, вмінь і навичок, а також особистісних рис, необхідних для компетентного виконання професійних обов'язків та професійного саморозвитку в галузі соціального захисту (опіки, забезпечення, допомоги) населення. Представлені у розділі результати презентують виконання першого завдання дисертації.

У другому розділі **«Наукове обґрунтування технології підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін»** представлено результати контент-аналізу фахових дисциплін та висновки про низький рівень цільової спрямованості змісту професійної підготовки соціальних працівників на формування готовності студентів до педагогічної взаємодії. Обґрунтовано зміст та структуру готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії, що складається із мотиваційного, когнітивного, операційного та рефлексивного компонентів. Розроблено технологію підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін як систему: концептуального, цільового, методичного, процесуального, результативного компонентів. Обґрунтовано зміст та структуру готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії; визначено критерії (особистісно-мотиваційний, змістово-когнітивний, діяльнісно-комунікативний, оцінно-рефлексивний), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії; розроблено й описано зміст технології формування означеної готовності. Представлені у розділі результати презентують виконання другого, третього та четвертого завдань дисертації.

Третій розділ дисертації **«Експериментальна перевірка технології підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін»** презентує програму та результати педагогічного експерименту, скерованого на перевірку гіпотези про те, що: упровадження технології підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін дозволить підвищити рівень готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії за особистісно-мотиваційним, змістово-когнітивним, діяльнісно-комунікативним, оцінно-рефлексивним критеріями. Відповідно до програми експериментальної роботи на констатувальному етапі сформульовано висновки щодо виявленого рівня готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін. Установлено, що переважна більшість студентів продемонструвала низький та середній рівні сформованості означеної готовності, що свідчать про недостатній рівень спрямованості процесу професійної підготовки соціальних працівників на формування їх готовності до педагогічної взаємодії як важливої умови професійної діяльності. Реалізація завдань експериментальної технології засвідчила свою ефективність, оскільки за результатами

контрольного етапу дослідження зафіксовано позитивну динаміку в оцінці сформованості досліджуваної готовності. Представлені у розділі результати презентують виконання п'ятого завдання дисертації.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають поставленій меті і завданням.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулося завдяки вдало підібраній методології та вмiлому її застосуванню.

Мета дисертації в ході виконання дослідження була загалом досягнута, а робота є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, а відтак можуть бути використані у науково-дослідній сфері – у якості основи щодо подальших наукових розробок із досліджуваної проблематики; у професійній підготовці майбутніх і дипломованих соціальних працівників, зокрема під час викладання фахових дисциплін на додипломному та післядипломному етапі; у практиці соціальної роботи. Сформульовані висновки і пропозиції можуть бути враховані при подальшому вдосконаленні професійного розвитку фахівців соціальної сфери.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення дисертації викладено в 29 публікаціях, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях України, стаття у періодичному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, стаття у науковому виданні іншої держави, стаття в колективній монографії, методичні рекомендації, 18 тез наукових доповідей. Кількість і якість опублікованих автором наукових праць є достатньою та відображає основний зміст дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. Автор дотримується вимог щодо посилань на літературні джерела.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.

1. На нашу думку, до *формулювання об'єкту дослідження* (с. 32) варто до слова «підготовка» додати слово «фахова», або «професійна», а перед словами «соціальних працівників» варто додати означення «майбутніх». Якщо читати формулювання об'єкту дослідження відокремлено від теми дисертації, то можуть виникнути певні запитання. Адже підготовка без означення «фахова/професійна» може розумітися не тільки як синонім освітньої діяльності ЗВО в контексті здобуття компетентностей певної освітньо-професійної програми, але й як більш вузьке поняття, наприклад, підготовка до певного вузького виду діяльності чи до певного заходу, або у значенні «морально-вольова підготовка». Щодо необхідності означення соціальних працівників як «майбутніх», то це необхідно з метою відокремлення в об'єкті дослідження саме додипломного етапу фахової підготовки.

2. У списку опублікованих праць за темою дисертації (с. 8) презентована стаття автора дисертації під назвою «Взаємодія як базовий вид професійної діяльності соціального працівника: аналіз поняття». Проте варто зазначити, що взаємодія не може бути видом діяльності соціального працівника, це радше, інструмент здійснення певних видів діяльності, перелік яких зазначено в Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.).

3. Оскільки дисертаційне дослідження присвячене проблемам професійної підготовки соціальних працівників як освітнього ступеня бакалавра, так і магістра, було б доцільно подати функціонал і межі педагогічної взаємодії бакалаврів і магістрів соціальної роботи.

4. Вважаємо *невдалим визначення фахових дисциплін* як сукупності навчальних дисциплін, що є компонентами освітньої програми підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти та викладаються з метою максимального наближення кваліфікації майбутнього фахівця до професійної діяльності – на рівні фахових знань, вмінь і навичок, необхідних для формування професійної компетентності у процесі професійної підготовки. По-перше, дефініція «*максимальне наближення кваліфікації*» звучить дещо незграбно, оскільки Закон України «Про вищу освіту» визначає під кваліфікацією офіційний *результат оцінювання і визнання*, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту. Тобто відповідно до визначення, запропонованого дисертантом, фахові дисципліни – це ті, що наближають отримання диплому; по-друге, визначення не охоплює такий освітній компонент, як виробничі практики, що значно збіднює можливості підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії, оскільки певним діям щодо інших (тобто взаємодії) можна найкраще навчитися, взявши на себе роль фахівця і опинившись (бодай тимчасово) на робочому місці в колі колег і реальних отримувачів соціальних послуг.

На нашу думку, поняття «фахові дисципліни» слід було визначати через дефініцію фахових (спеціальних) компетентностей, зазначених в освітньо-професійній програмі фахівця, та апелюючи до професійного стандарту «Соціальний працівник». Крім того, поняття «фахові дисципліни» можна було б вивести через дефініцію професіограми, оскільки професіограмою є повний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною. Професіограма складається на основі аналізу змісту професійної діяльності і містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини. А отже, фахові дисципліни (в контексті підготовки соціальних працівників) – це компоненти освітньо-професійної програми підготовки соціальних працівників (у тому числі виробничі практики), що відповідають вимогам професіограми фахівця і забезпечують оволодіння здобувачем вищої освіти фаховими (спеціальними) компетентностями цієї програми, динамічною комбінацією знань, умінь, навичок, професійним способом мислення, необхідними для здійснення повного функціоналу професійної діяльності та вимог професійного стандарту.

5. Дисертантом проаналізовано навчальні *програми 45 навчальних дисциплін*, що представляють цикл спеціальної (фахової) підготовки соціальних працівників на рівні бакалаврату та магістратури у контексті формування готовності до педагогічної взаємодії. Проте у таблиці 2.1, що містить результати цього аналізу (с. 124–136), критерієм долучення тієї чи іншої дисципліни до числа тих, що безпосередньо стосуються/частково стосуються/не стосуються формування готовності студентів до педагогічної взаємодії, є лише *короткий опис навчальної дисципліни*, тобто *відсутній задекларований дисертантом цільовий критерій* (с. 121) – спрямованість навчальної дисципліни на формування знань, вмінь і навичок, що сприяють формуванню готовності майбутнього соціального працівника до педагогічної взаємодії, оскільки не наводиться, бодай вибірково, *перелік знань, вмінь, навичок, компетентностей*, який дозволив дисертанту віднести ту чи іншу дисципліну до певної категорії. З метою *зменшення суб'єктивності оцінки* та висновків, на нашу думку, доцільно було б застосувати критерій відповідності спеціальних (фахових) компетентностей та програмних результатів навчання, заявлених в робочих навчальних програмах дисциплін, переліку компетентностей, що, на думку дослідника, відповідають завданням формування професійної взаємодії у соціальних працівників, задекларованим у професійному стандарті «Соціальний працівник».

6. Дисертантом сформульовано висновок, що основними суб'єктами формування готовності студентів до педагогічної взаємодії є майбутні соціальні працівники, викладачі, *інші стейкхолдери*, – завдяки взаємодії яких (у межах окремої системи) відбувається процес накопичення знань, вмінь і навичок ефективної педагогічної взаємодії майбутнього соціального працівника (с. 138). Проте, на нашу думку, варто було б розширити перелік можливих суб'єктів, що формують феномен педагогічної взаємодії як в процесі фахової

підготовки, так і в процесі професійної діяльності дипломованого фахівця соціальної роботи. Перелік цих суб'єктів, які формують готовність до педагогічної взаємодії соціального працівника і водночас є її учасниками, буде дещо відрізнятись.

Зокрема, для педагогічної взаємодії в контексті освітньої (навчальної) діяльності майбутніх соціальних працівників будуть характерні такі суб'єкти, як «здобувач освітніх послуг»; «викладачі»; «адміністрація закладу освіти»; «роботодавці (зокрема, під час гостьових лекцій, екскурсій до закладів надання соціальних послуг, виробничих практик)»; «студентське середовище (в т. ч. студентські організації, студентська соціальна служба, центр соціально-психологічної реабілітації НУБіП)»; «інформаційне освітнє середовище»; «соціум/грумада», «отримувач соціальних послуг (виключно під час виробничих практик)»; «керівники виробничих практик від ЗВО і закладів надання соціальних послуг»; «наставники академічних груп (зокрема, їхня виховна робота в групі, профорієнтаційні екскурсії та бесіди, запрошення в групу кращих практиків соціальної сфери)»; «волонтери і волонтерські організації»; «Міністерство соціальної політики України». Щодо конкретизації суб'єктів педагогічної взаємодії в контексті професійної діяльності соціальних працівників, то, на наш погляд, варто уточнити суб'єкт «соціальний працівник», як «дипломований фахівець соціальної роботи».

7. Не можемо погодитися з думкою здобувача про те, що *лише міжособистісна взаємодія соціального працівника з отримувачем соціальних послуг може вважатися педагогічною за своєю сутністю і змістом*, оскільки передбачає накопичення позитивних змін у розвитку й соціалізації особистості останнього (с. 75). Вважаємо, що результатом будь-якого педагогічного впливу, а отже й педагогічної взаємодії є якісні зміни у психіці суб'єктів. Під впливом соціального працівника, цей результат, крім отримувача соціальних послуг, можуть відчувати на собі такі суб'єкти педагогічної взаємодії, як колеги (педагогічна взаємодія за принципом «рівний-рівному»); члени мультидисциплінарної команди, які працюють з випадком складних життєвих обставин; керівники соціальних служб, особливо ті із них, які дотримуються принципів етичного лідерства та готові дослухатися до думки підлеглих; соціальні робітники, які є підлеглими соціальних працівників; сім'ї і родичі отримувачів соціальних послуг (наприклад, сім'я дитини з інвалідністю, або співзалежні); представники об'єднаних територіальних громад, волонтери, споживачі інформаційного контенту, наданого соціальним працівником в ЗМІ чи соціальних мережах; споживачі соціальної реклами; сторонні спостерігачі акцій, організованих соціальними службами, громада тощо.

8. На нашу думку, у дослідженні варто було б зазначити, *в яких саме професійних ситуаціях* від соціального працівника очікується найбільший рівень вияву педагогічної взаємодії, тобто означити певні види соціальних послуг як певний перелік ситуацій, що є рекомендованим для опрацювання – кейсменеджменту, рольового розігрування, тренінгу та квазіпрофесійної діяльності під час проходження виробничих практик. Це б дозволило не тільки більше конкретизувати завдання, які здобувач ставив для експериментальної перевірки технології підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін, але й посилило б практичне значення дисертаційного дослідження, оскільки такий перелік є методичним ключем до складання кейсів, ситуацій, розподілу ролей тощо під час викладання фахових дисциплін. До таких обов'язкових для опрацювання ситуацій, на наш погляд, належать базові соціальні послуги: догляд вдома, денний догляд; підтримане проживання; соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; надання притулку; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво; соціальна профілактика; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; переклад жестовою мовою; догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних; супровід під час інклюзивного навчання; інформування; медіація. Доцільно було б використовувати різні режими взаємодії (домашній візит, телефонне інтерв'ю, подання звернень та повідомлень, подання запитів, оцінка потреб, моніторинг надання соціальних послуг, супервізія тощо).

9. Дисертантом зазначено *міждисциплінарність* методології дослідження (с. 138). Проте зроблено це побіжно. Варто було б детальніше зупинитися на взаємозв'язку та безпосередньому впливі явищ міждисциплінарності (полі-, транс-дисциплінарності) на формування педагогічної взаємодії соціального працівника, оскільки це явище є сучасним трендом професійної підготовки у вищій школі. Крім того, *міждисциплінарні* зв'язки, на нашу думку, знаходяться в дослідницькому полі проблеми формування педагогічної взаємодії в процесі вивчення фахових дисциплін, адже в цьому контексті вже актуалізовано *дисциплінарний* підхід.

10. У підрозділі 2.4 «Критерії, показники та рівні підготовки соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін» під час висвітлення експериментально виявлених рівнів готовності соціальних працівників до педагогічної взаємодії дисертант пов'язує характеристики рівнів з проявом та розвитком у названих фахівців професійно-значущих якостей особистості, зокрема емпатійності, толерантності, комунікабельності (с. 180) та зазначає у ситуаціях взаємодії рівень відповідності поведінки соціальних працівників етичним вимогам професії (с. 181). Проте характеристика цих особистісних якостей відсутня в першому розділі дослідження (підрозділ 1.2 «Педагогічна взаємодія як базове поняття проблеми дослідження»), хоча дисертант чітко визначає готовність до педагогічної взаємодії як професійну компетентність (с. 156). А як відомо, компетентність – це не лише система знань, умінь та навичок, але й наявність певних особистісних якостей та певної системи мислення фахівця. Тому, на наш погляд, наукова робота виграла б, якби містила *характеристику особистісних якостей соціального працівника* як обов'язкового компонента готовності до педагогічної взаємодії. Також вважаємо, що з метою визначення у ситуаціях взаємодії рівня відповідності поведінки соціальних працівників етичним вимогам професії, варто було б звернутися до Наказу Міністерства України у справах молоді та спорту від № 1965 «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України» (2005 р.), що визначає етичні принципи діяльності соціальних працівників.

11. Варто зазначити, що з огляду на високу суспільну значущість, відповідальність та зайнятість соціальних працівників переважно у публічному секторі соціальну роботу відносять до так званих регульованих професій. Це передбачає наявність низки фахових стандартів: професійних, освітніх і стандартів оцінювання, і доступу до професії на основі сертифікації/ліцензування. Освітні стандарти бакалавра та магістра соціальної роботи, затверджені в Україні в 2019 році. Звернення дисертанта до цих стандартів в контексті узгодження певних аспектів педагогічної взаємодії соціальних працівників, безперечно, посилює теоретичну частину дослідження.

Так, наприклад, професійний стандарт «Соціальний працівник» (2019 р.) серед інших визначає такі *загальні компетентності* соціального працівника, що прямо корелюють із готовністю до педагогічної взаємодії: *здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, управляти різнобічною комунікацією, попереджати та розв'язувати конфлікти* (Z. 9); *здатність підтримувати позитивний емоційний стан в колективі та забезпечувати психологічну підтримку соціальним робітникам, забезпечувати профілактику їхнього емоційного вигорання* (Z. 11). Цей стандарт також визначає перелік трудових функцій та відповідні ним професійні компетентності, що передбачають готовність соціального працівника до педагогічної взаємодії. Очевидно, що виписані в професійному стандарті знання, вміння та навички, необхідні для виконання трудових функцій, є не тільки бажаним результатом професійної підготовки соціальних працівників в цілому, але й слугують орієнтиром для виокремлення феномену фахових дисциплін та визначення ступеня забезпечення ними готовності до педагогічної взаємодії.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем сучасної педагогічної науки.

Загальний висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертація «Підготовка соціальних працівників до педагогічної взаємодії у процесі вивчення фахових дисциплін» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Михнюк Сергій Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент
Старший викладач кафедри
соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат педагогічних наук

Альона АЛЬТАНОВА

